

УДК 061.3(477.83-25):930.251.КРИП'ЯКЕВИЧ

*Роман КРИП'ЯКЕВИЧ***ХОЛМЩИНА У СПАДЩИНІ ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА**

(Матеріали доповіді на Першій краєзнавчій конференції
“Холмщина і Підляшшя в історії та культурі України” – Львів, 18–19.5.1991)

В науковій спадщині академіка Івана Крип'якевича Холмщина займає особливе місце. Розглядаючи “географію” його історичних зацікавлень, не можна не помітити, що поруч з рідним Львовом Холмська земля чи не найбільше притягувала його увагу протягом усього життя. Причина цього – глибока; вона лежить в області історичної пам'яті і, як сказав би, генетики нашого роду. Справа в тому, що три покоління Крип'якевичів – прадід Івана Петровича, його дід і батько – були холмщачами. Всі вони були священиками, подібно як і прапрадід Іван. Прадід Михайло, греко-католицький канонік, був парохом у Хмельку Білгорайського повіту. Дід Михайло – парох Горишева, повіт Замостя (звідти один із псевдонімів Івана Крип'якевича – Іван Горишівський), був примушений покинути Холмщину (1874) після того, коли російський натиск на Греко-католицьку церкву став нестерпним, холмська консисторія зайнялася “очищенням” обряду, а непокірливий парох за “непослух і непіддання церковній владі” був позбавлений парохії.

Батько професора Петро народився в Горишеві, гімназійне навчання почав у Холмі, а в 1874 р. 17-річним хлопцем разом з батьком залишив рідну Холмську землю. Ставши вченим-теологом та автором ряду наукових праць, зумів передати своїм дітям любов до української землі, зацікавлення історією свого народу й ностальгію за втраченою рідною стороною.

Немалий вплив на формування світогляду Івана Крип'якевича, а також напрямку його наукової роботи мав, як відомо, професор Михайло Грушевський, теж холмщак. Тож не дивно, що одна з перших наукових статей Івана Крип'якевича, опублікована в 1905 р. (коли авторові було 19!) в “Записках НТШ”, т. 66, стосується “літературного спору” на Холмщині в 1872 р.; вона написана за матеріалами з родинного архіву і розкриває ніщі методи холмських русифікаторів.

Іван Крип'якевич опублікував протягом свого життя біля 35 праць про Холмщину, залишивши, крім того, велетенську спадщину рукописів, які ще чекають видання; серед останніх теж чимало праць з історії Холмщини, які неможливо було у свій час опублікувати, бо окупаційні цензури з різних причин всіма способами старалися блокувати інформацію про Холмщину.

Восні події 1915 р. і звільнення Холмщини з-під російської окупації вселили надію на можливість економічного й національного відродження цього багато-страждального краю і це стало для Крип'якевича сильним імпульсом до наукової й публіцистичної праці, а також громадської роботи. В цьому році він вів у Львові бюро культурної допомоги Холмщині й Волині.

На сторінках газет “Діло”, “Свобода”, “Українське Слово”, у “Віснику Союзу визволення України” появляється цикл статей Івана Крип’якевича (у 1915–16 рр. – понад 25 назв) про сучасне становище на Холмщині й Волині – на землях, тільки-що визволених з-під самодержавного ярма. Це не ретроспективний аналіз історика, а спостереження очевидця, репортаж, публіцистика, заклик вирішувати найболючіші тогочасні питання, стратегія і тактика їх вирішення. В статтях освітлювалися питання території Холмщини, її етнічних границь, населення й адміністративної структури, наслідки політики окупантів, релігійні й національні відносини, становище шкільництва, мовне питання.

Читача інформують про глибоку кризу та спустошення матеріального та духовного життя, викликані не тільки воєнним лихоліттям, але й довгими роками господарювання російського імперіалізму; далі наводяться спостереження й науково обґрунтовані міркування щодо шляхів виходу з цього становища та, зокрема, відродження у сфері духовного життя. Ось декілька назв цих статей: “На визволених землях” (“Свобода”, ч. 33, 1915); “Територія російської України” (“Діло”, ч. 84, 1915), “Простір і населення визволених земель” (“Свобода”, ч. 32, 1915); “Посади в адміністрації окупованих земель” (“Діло”, ч. 77, 1915); “3 географії визволеної України” (“Українське слово”, ч.ч. 22–88, 1915); “Знищення Західної України” (“Українське слово”, ч. 78, 1915); “Знищення українських земель” (“Вістник Союзу визволення України”, 1915, ч.ч. 39–42); “Як поляки опікувалися Холмщиною” (“Свобода”, ч. 8, 1918); “Слідами польських легіонерів” (“Діло”, ч. 70, 1915); “Релігійні і національні відносини Холмщини” (“Українське слово”, ч. 60, 1915); “Перша уніяська парохія в Холмщині” (“Діло”, ч. 31, 1915); “Українське шкільництво в Холмщині” (“Діло”, ч. 77, 1915); “Організація шкільництва в занятих землях” (“Діло”, ч. 112, 1915); “Українське шкільництво в Холмщині” (“Українське слово”, ч. 108, 1915); “Справа української мови і людности на Волині” (“Діло”, ч. 55, 1915); “Для Холмщини і Волині” (“Діло”, ч. 104, 1916); “3 життя визволених земель” (“Українське слово”, ч. 94, 1915); Загальний огляд тодішнього стану Холмщини й Волині дає стаття “Визволена Україна” (Календар “Просвіти” на 1916 рік, с. 89–95).

Після першої хвилі публікацій на найбільш актуальні теми приходиться пора на деяку ретроспекцію та історичний аналіз. В кінці 1915 р. накладом Союзу визволення України автор публікує невелику (обсягом 32 стор.) брошуру кишенькового формату “Холмщина”, де в популярній формі викладає коротку історію цього краю від найдавніших часів до сучасного моменту в характерній для нього формі, доступній для найширших кіл читачів. Здається, і сьогодні таке видання не втратило актуальності, подібно, як такого ж формату “Мала історія України”, видана вперше в 1921 році і перевидана біля двадцяти разів.

Мартирологія Холмщини відбивається у долях окремих людей, громадських, наукових, релігійних діячів Холмщини, які чинили героїчний опір русифікації з одного боку, і колонізації з другого. Про них йдеться у статтях “Одна з жертв Холмщини” (“Українське слово”, ч. 83, 1915); “Письменники і просвітителі Холмщини” (там же, ч.ч. 90, 97, 104, 1915); “Перший історик Холмщини” (“Наша Батьківщина”, ч. 2, 1939), де висвітлена діяльність холмських єпископів – Методія Терлецького,

Якова Суші і Максиміліана Рилла, які ще в 17 ст. заклали основи культурного розвитку свого краю.

Не залишилися поза увагою І. Крип'якевича також етнографія і фольклор цього краю: вони знайшли відбиття у статтях “Холмські традиції” (“Діло”, 1918, ч. 34); “3 народних пісень Холмщини” (“Українське слово”, 1915, ч.ч. 51–68); “Холмські колядки і щедрівки” (там же, 1916, с. 7).

У пізніші роки І. Крип'якевич не раз повертався до тематики Холмщини. Поруч з публікаціями в журналах “Наша Батьківщина”, “Життя і знання” слід згадати в першу чергу велику працю – неопублікований дотепер “Нарис історії Холмщини ХІХ ст.” (278 стор. рукопису). Він охоплює точніше багате драматичними подіями сторіччя від 1815 р. (передача Холмщини ухвалою Віденського конгресу у склад новоутвореного Польського королівства) до Першої світової війни. Простий перелік глав дає уявлення про тематичний обсяг роботи: культурно-національні відносини ХІХ ст.; польське повстання й реформи царського уряду; організація шкіл; останні часи унії; “возз'єднання” уніятської церкви з православною: від “возз'єднання” до революції 1905 р.; період Євлогія; українські організації 1905–1915 рр.; відокремлення Холмщини; Перша світова війна.

У фонді рукописів професора Крип'якевича зберігаються підготовлені матеріали до тем: книги холмського духовного суду з першої половини 17 ст.; виписки з грамот до історії Холмщини в середньовіччі; структура Холмської єпархії в половині 17 ст.; топографія Холма і околиць; історіографія Холмщини; словник холмських діячів (б. 220 карт); оселі Холмщини від 13 ст. до наших днів з історичними картами Холмщини кожного століття; картотека місцевостей (б. 650 назв); словники істориків Холмщини; словник парохій, давніх назв осель, хронологічна картотека; свідчення очевидців (листи, газетні вирізки) про нищення матеріальної культури і геноцид на Холмщині; великий фонд ілюстративних матеріалів.

Перевидання відповідно впорядкованих опублікованих робіт і підготовка до публікації рукописного фонду професора І. Крип'якевича, а також ряду інших авторів на тему “Холмщина” – це праця для великого колективу науковців. Вона могла б дати неоціненний вклад у збереження історичної пам'яті та заспокоєння інформаційного голоду щодо цієї колись корінно-української культури.

ВИДАННЯ ПРАЦЬ І. КРИП'ЯКЕВИЧА І ПРО НЬОГО

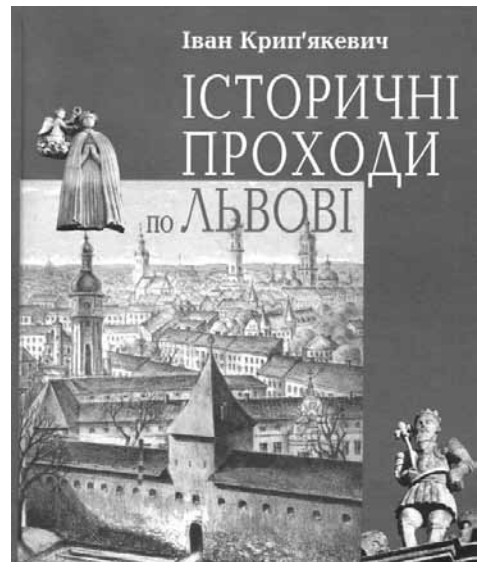
Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство (1984)

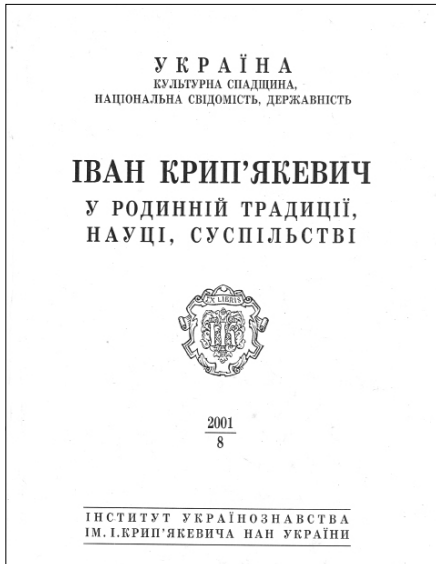
Крип'якевич І. Князь Ярослав Осмомисл (1991)

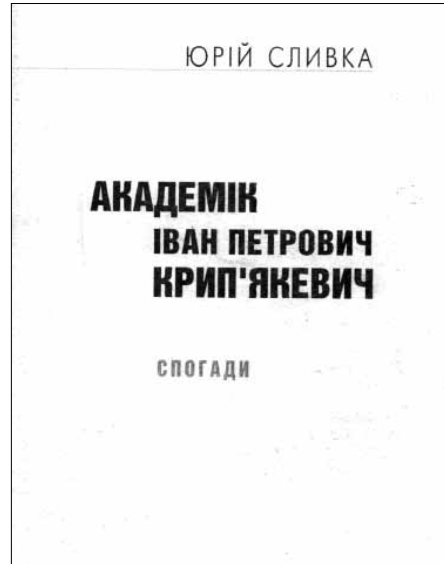
Історія української культури / [за заг. ред. І. Крип'якевича] (1994)

Історичні проходи по Львову / [упоряд. Б. Якимович] (2004)

Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: зб. наук, праць. Вип. 8: Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві / [відп. ред. Я. Ісаєвич, упоряд. Ф. Стеблій] (2001)

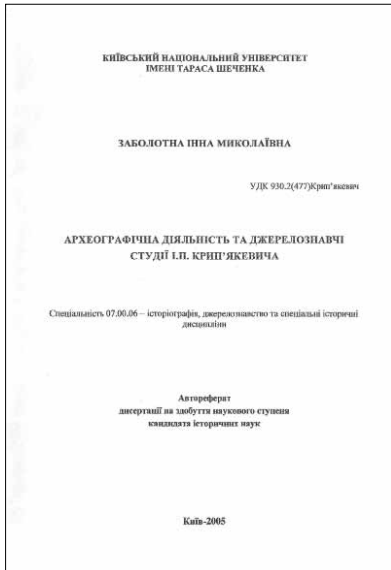
Сливка Ю. Академік Іван Петрович Крип'якевич. Спогади (2000)

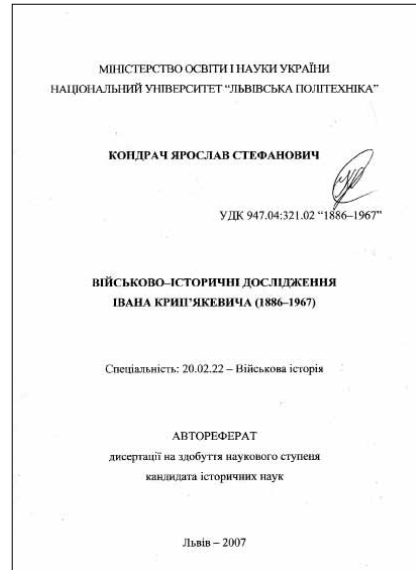
Архів Івана Крип'якевича Інвентарний опис / [упоряд. Я. Федорук] (2005)

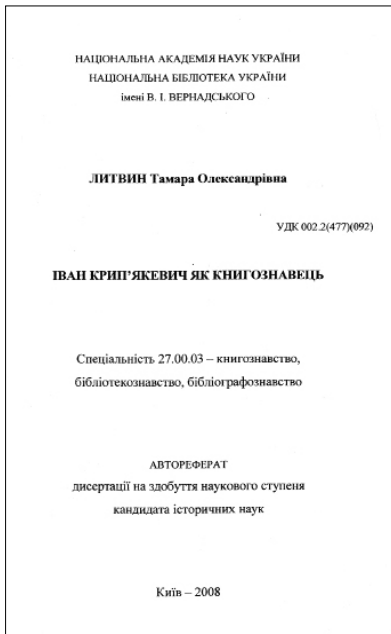
Грабовецький В. Академік Іван Крип'якевич (2005)

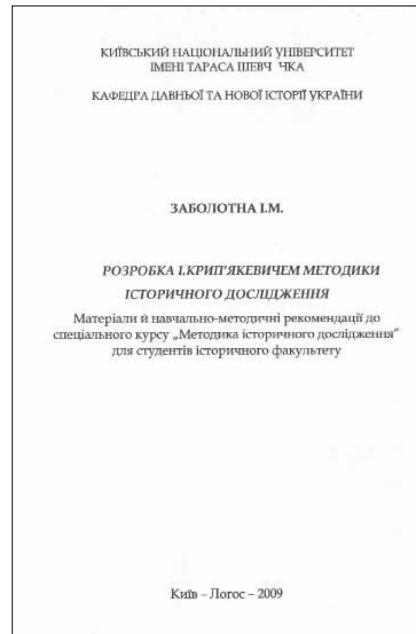
Заболотна І. Археографічна діяльність та джерелознавчі студії І. П. Крип'якевича (автореферат кандидатської дисертації) (2005)

Кондрач Я. С. Військово-історичні дослідження Івана Крип'якевича (1886–1967) (автореферат кандидатської дисертації) (2007)

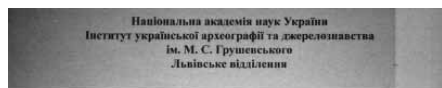

Литвин Т. О. Іван Крип'якевич як книгознавець (автореферат кандидатської дисертації) (2008)

Заболотна І. Розробка І. Крип'якевичем методики історичного дослідження (2009)

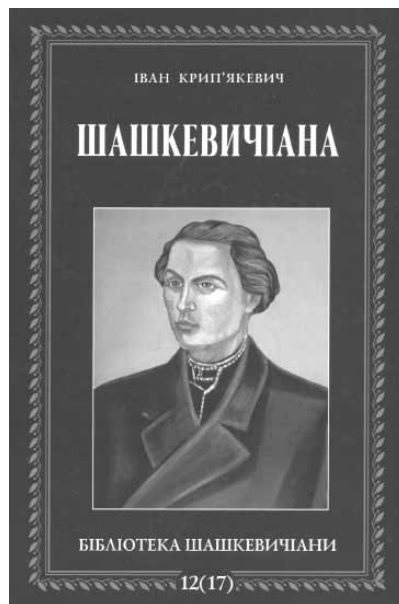
БІБЛІОГРАФІЯ

Листування Степана Томашівського
з Іваном Крип'якевичем
(лютий 1906 - червень 1930 рр.)

Листування Степана Томашівського з Іваном Крип'якевичем (лютий 1906 – червень 1930 рр.) / [упоряд. Н. Халак] (2015)

Іван Крип'якевич. Шашкевичіана / [упоряд. Ф. Стеблій] (2012)

Пам'ятка 50-ої річниці з дня відходу у вічність історика України Івана Крип'якевича (1886–1967)

ФОТОІЛЮСТРАЦІЇ

І. Крип'якевич зі студентами Львівської греко-католицької богословської академії – Фото 1920-х рр.

Учасники наукової академії і панахиди пам'яті академіка І. Крип'якевича біля його могили – 9 липня 2002 р.

Ярослав Ісаєвич з доповідачами Наукового семінару, присвяченого І. Крип'якевичу. – 30 червня 2004 р.

Президія і учасники урочистої академії з нагоди 110-річчя від дня народження І. Крип'якевича. – 1996 р.

Учасники наукового семінару і посвячення меморіальної таблиці на будинку академіка Павлова, № 9, присвяченій І. Крип'якевичу – 27 червня 2007 р.